

Домашнє вогнище – місце сили чи невдачі фемінізму

У Нігерії розгорілася феміністична дискусія щодо приготування їжі. Однак ролі розподіляються зовсім не так, як очікувалося.

Регулярні гендерні війни в соцмережах повторюються, як нескінченний серіал, і раз на два тижні потрапляють у публічні обговорення – особливо в Нігерії. І це не просто суперечливі твіти й публікації – ці цифрові сутички показують закоренілі проблеми в гендерній політиці у країні, де патріархат тримається за застарілі упередження, релігійні догми та функціонування держави.

Як і в будь-яких інших конфліктах, ці клавіатурні війни часто починаються спонтанно. Каталізатором можуть стати серйозні ситуації, такі як зґвалтування, або ж соковиті плітки про зірок, наприклад, розлучення, чи навіть кумедний твіт – як-от цей твір Дебри Адебісі, також відомої під псевдонімом Мама Зі. На самому початку 2024 року вагітна домогосподарка написала, що почала прокидатися о 4:50, щоб приготувати й зібрати обід чоловіку на роботу попри вагітність, бо він згадав, що його співробітниця почала приносити на роботу додаткову ложку для нього, щоб вони могли пообідати разом.

Принаймні кожна третя африканка зазнає фізичного та сексуального насильства

Коли в інтернеті її вчинок висміяли як принизливий і регресивний, інші користувачі обурилися через таку реакцію – переважно чоловіки й прихильники патріархату – сказавши, що ця історія втілює справжню африканську жіночність і прагнення понад усе зберегти сім'ю. Таке схвалення вилилося в потоки благодійних внесків на її користь, що за день перетворило жінку на зірку й мільйонерку. Її також підтримали різні бренди й урядові установи, запропонувавши їй елітне житло, автомобілі та висококласну кухонну техніку.

В Африці, зокрема в Нігерії, жахлива ситуація з гендерною динамікою та пригніченням жінок. Попри прогрес у деяких сферах, гендерна нерівність залишається поширеною та глибоко вкоріненою в різних сферах. Наприклад, лише кожен четвертий член парламенту і тільки 15 відсотків землевласників в Африці — жінки, при цьому молоді жінки мають у 1,5 раза нижчий шанс отримати роботу чи формальну освіту в порівнянні з молодими чоловіками. До того ж жінки стикаються з постійними порушеннями прав людини та обмеженим доступом до освіти, охорони здоров'я, працевлаштування, ухвалення рішень, лідерства та економічних ресурсів. Додаткові труднощі, такі як пандемія COVID-19 і зміна клімату, ще більше посилюють існуючу нерівність. Поширеною проблемою також залишається насильство щодо жінок, яке підтримується і через деякі соціокультурні практики, від дитячих шлюбів до обрядів вдівства та каліцтва жіночих статевих органів. Принаймні кожна третя африканка зазнає фізичного та сексуального насильства.

Соціальна динаміка

«Недивно, що виникли такі бурхливі обговорення щодо приготування їжі. Це часто через те, що окремі аспекти цього заняття можуть означати різне для патріархальних чи феміністичних ідеалів. Всі суперечки в підсумку зводяться до того, що ця дія означає в контексті автономії та динаміки влади у стосунках», — прокоментувала Мері Пелуола, старша менеджерка проєктів у Центрі досліджень і документування жіночої адвокації.

В минулому, та й у сучасному феміністичному дискурсі домашнє вогнище завжди вважалося тягарем на шиї жінки й місцем, де поховані всі її мрії. Для нового покоління африканок, які працюють і не хочуть, щоб їхнє життя визначали традиційні суспільні очікування від жінок, ця дискусія конче важлива, щоб розплутати нитки пригнічення, вплетені в повсякденні практики та норми.

Таким чином, у сучасному прагненні до розширення можливостей жінок одна з цілей – свобода від хатніх обов'язків. Серед дедалі більшої кількості освічених молодих жінок у Нігерії погляди чи очікування потенційного партнера щодо приготування їжі та інших домашніх обов'язків можуть стати ключовим критерієм сумісності чи несумісності. Ця контркультура, яка стає більш поширеною, звільняє жінок, але водночас кидає виклик усталеному соціальному устрою. Багатьом чоловікам, яких вчили уникати рутинних чи традиційно «жіночих» завдань, може бути складно переосмислити такі гендерні

очікування. Протилежні думки часто вважають посяганням на маскулінність, і стає очевидно, що зіткнення між розвитком гендерного самовираження й традиційними очікуваннями є неминучим.

Якби Мама Зі могла собі дозволити холодильник, їй не потрібно було б ухвалювати принизливе рішення прокидатися о 4:50 ранку й готувати їжу. Феміністки не врахували саме цей нюанс.

На жаль, є жінки, які застрягли між ідеалістичними прагненнями й повсякденною реальністю, тож змушені постійно йти на компроміси. Коментуючи цю ситуацію, активістка за соціальний розвиток Жозефіна Адокву сказала, що «ми самі вирішуємо, що робити заради любові». Також вона прокоментувала, що ганьбити твіт Мами Зі не має сенсу, адже він насправді показав, наскільки вона віддана своїм стосункам, а це її особисте рішення. Суспільство, додала вона, може втручатися, тільки «якщо жінку, про яку йдеться, примушують це робити через домашнє, психологічне чи фізичне насильство або через складну фінансову ситуацію в сім'ї».

Насправді ця «складна фінансова ситуація» (чи радше жорстока бідність), схоже, все-таки зіграла роль у рішенні Мами Зі. За два місяці до твіту, який змінив її життя, Мама Зі, безробітна з дипломом з геофізики, також написала, що їй потрібен холодильник, бо вночі так спекотно, що в неї швидко псується їжа. На фото з дому видно зовсім трохи меблів, що вказує на низький дохід її сім'ї. А її чоловік, вчитель початкових класів, належить до категорії робочої сили в Нігерії, що перебуває на найнижчому щаблі й без того прикрої шкали заробітної плати, отримуючи приблизно 17 доларів на місяць.

А ще подружжя живе в Лагосі, шумному місті з понад 22 мільйонами населення, відомому таким рівнем заторів, що офісним працівникам і студентам часто доводиться виходити з дому ще о шостій ранку, щоб потрапити на роботу на восьму. Це означає, що багато з них не встигають поспіяти, а якщо в них немає грошей, їм доводиться голодувати на роботі цілий день. На думку аналітиків, якби Мама Зі могла собі дозволити холодильник, їй взагалі не потрібно було б ухвалювати принизливе рішення прокидатися о 4:50 ранку й готувати їжу. Коли феміністки розкритикували Маму Зі, саме цей нюанс вони не врахували.

Помилкове тлумачення фемінізму

За словами Адокву, дискусія підкреслила важливу проблему – як «ідею фемінізму спотворювали окремі особи, особливо корисливі жінки, які безпідставно називають себе феміністками й у результаті викривили й тривіалізували щиру боротьбу справжніх феміністок, створивши таким чином карикатуру феміністського руху».

На її думку, фемінізм – це соціально-політична ідеологія та рух, що прагне розв'язати проблему систематичної нерівності та дискримінації за ознакою статі й ліквідувати її. За своєю суттю фемінізм ґрунтується на передумові, що суспільні структури та норми часто схильні віддавати перевагу чоловікам над жінками, що призводить до маргіналізації та пригнічення жінок у різних аспектах життя. У цьому контексті фемінізм розглядає еволюцію гендерних ролей, які приписують тій чи іншій статі у суспільстві, і як таким чином сформувалася уявна перевага однієї статі – чоловіків – над іншою – жінками.

І попри те, що спотворення самої ідеї дійсно заважає прогресу в досягненні феміністичних цілей в Африці, розвиток феміністичних поглядів з колоніальних часів, безумовно, вражає. Після періоду розквіту на зорі незалежності фемінізм у Нігерії занепав, слово стало образливим, але в наш час багато молодих жінок вважають себе феміністками, більше, ніж серед покоління їхніх мам чи бабусь.

*Суспільство створює та
формує динаміку
гендерних відносин, і
саме воно повинно
зазнати радикальної
трансформації, щоб ці
відносини могли
змінитися*

«Немає єдиного фемінізму, а всередині фемінізму є багато течій», – зазначив політолог Джей Гаскія. За його словами, в контексті історичних хвиль загальної інтенсивної масової організації й мобілізації щодо стану жінок у суспільстві, є три основні течії, які відповідно збігаються з боротьбою за політичне представництво та право голосу: ліберальний фемінізм першої хвилі – боротьбою за соціоекономічну справедливість, право жінок працювати та право на рівну оплату за рівну працю, соціалістичний/марксистський фемінізм другої хвилі, а також поточна хвиля фемінізму, в якій основний поділ у суспільстві сприймають як поділ між чоловіками та жінками – радикальний фемінізм. Він зауважив, що хоча всі течії фемінізму співіснують у всьому світі, багато

феміністок у Нігерії перебувають під впливом радикального фемінізму третьої хвилі.

Особлива ознака цієї хвилі фемінізму – те, що він відкидає структурне походження пригнічення жінок у суспільстві. Наприклад, попри постійні незгоди щодо приготування їжі у стосунках, жінки вищої касты можуть легко й без особливих зусиль полегшити тягар таких обов'язків – найняти робітників чи ходити на вечерю в ресторани. Однак ситуація зовсім інакша для бідних жінок і жінок робочого класу, яких бідність змушує з меншою впевненістю боротися з труднощами повсякденного життя й постійно йти на компроміси та пристосовуватися. Це показує, чому фемінізм вбачає пригнічення жінок насамперед у матеріальних умовах у суспільстві. Суспільство створює та формує динаміку гендерних відносин, і саме воно повинно зазнати радикальної трансформації, щоб ці відносини могли змінитися.

Таким чином, у рішеннях Мамаї Зі немає чим захоплюватись чи соромитись – вони продиктовані її бідністю, а не власною волею. Щоб там не думали чоловіки-шовіністи, немає нічого захопливого в тому, що вагітна жінка прокидається о 4:50, щоб готувати їсти, коли існують інші варіанти зі значно меншим рівнем стресу. Жорстка критика опоненток-феміністок також не є зваженою відповіддю, зважаючи, що Мамаї Зі ухвалила єдине очевидне рішення, яке їй дозволяв матеріальний стан. Мільйони таких жінок, як вона, змушені щодня ухвалювати такі самі рішення, нехай це для них і принизливо. Але за інших обставин ці жінки б вирішували по-іншому.

Зараз Мамаї Зі вже не потрібно прокидатися ще вдосвіта, щоб нагодувати чоловіка, бо тепер у неї є холодильник і мікрохвильовка, що дає їй можливість довше спати й самостійно вирішувати, коли відпочивати. Ця нова для неї свобода в поєднанні з набутим статусом інфлюенсерки й відповідними прибутками допомогли їй ще більше покращити свій стиль життя й дозволяти собі розкіш на зразок доставки їжі, дорогих ресторанів і подорожей – і всі жінки повинні мати змогу собі таке дозволити.

Переклад з англійської Наталії Сліпенко

Зікора Ібе

Зікора Ібе (Zikora Ibeh) — дослідниця, оглядачка, авторка подкастів і активістка, зацікавлена в соціальній і гендерній справедливості. Вона прагне змінити ситуацію в суспільстві через адвокацію публічної політики, дослідження практичних заходів та адвокацію в медіа.

